СБ Максимовичъ-Амбодикъ Н.М. Словарь ботанический, содержащій наименованія растѣній и ихъ частей. – СПб., 1795.
Mak. Makowiecki S. Słownik botaniczny łacińsko-małoruski. – Kraków, 1936. – 411 s.

ПОНЯТТЄВЕ ПОЛЕ "СВЯЩЕННОГО ЧАСУ" В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

© УДК 811.161.2'373 **Петро Мацьків**, 2007
к.філол. н., доцент
Дрогобицький державний педагогічний університет
ім. І.Франка (Дрогобич)
УДК 811.161.2'373

У статті розглядається поняттєве поле «священного часу» в діахронному аспекті, з'ясовується внутрішня форма номенів, проводиться їх компонентний аналіз, а також описано словотвірні деривати аналізованих слів, простежено процес входження мовних знаків у мовну картину світу.

Дослідження з погляду теорії поля в лінгвокогнітивному еспекті дає змогу простежити процесс формування й розвитку універсального культурного концепту Бог на власне лінгвістичному рівні. Метод семантичного поля корелюється з ідеями сучасного концептуального аналізу. Логіко-понятєве моделювання сакральної лексики дозволило виділити в його складі 5 понятєвих полів, об'єднаних навколо логічних категорій особа, предмет, дія, місце, час [5: 13]. Понятєві поля релігійного мовного континууму вичленовуються на основі додаткової класифікаційної ознаки – категорії священного (святого) як детермінанти для окресленого дискурсу, навколо якої згруповано центр та периферію, транзитивну зону лексико-семантичної, концептуальної архітектоніки концептосфери *Бог*.

Категорія священного часу в лінгвістичній картині світу, об'єктивуючи релігійний стратум, репрезентує його передусім у нелінійному, циклічному вимірах і в цьому сенсі корелюється з іншими стратумами – сакральним, фольклорним, міфологічним. Правда, в лінгвістичній картині світу сакральний час отримує такі характеристики завдяки ізоморфізму мови і культури, а точніше – релігійному (християнському) впливу на мовну картину світу, категоризуючи її в такий спосіб. Понятєве поле «священного часу» об'єктивується в лінгвістичному тезаурусі української мови обмеженою кількістю мовних знаків. Розглянемо деякі з них.

Номен *пасха* запозичений з грецької мови: грецьке pascha є фонетичним варіантом слова "пасха", існує також думка про виникнення фонетичної форми паска з пасха на слов'янському ґрунті [Преобр. II: 26]. Уже в XI ст. вживалося зі значеннями: "іудейське свято в пам'ять про визволення з єгипетського рабства"; "хліб пасхальний у євреїв", "християнське свято Паски, день Воскресіння Христового" [8 II: 887], у наступних століттях перше і друге

Отформатировано: украинский
Отформатировано: украинский
Отформатировано: украинский
Отформатировано: Заголовок 2;Заголовок 2 Знак;Заголовок 2 Знак1 Знак;Заголовок 2 Знак Знак Знак;Заголовок 2 Знак1 Знак Знак Знак;Заголовок 2 Знак Знак Знак Знак Знак;Заголовок 2 Знак1 Знак Знак Знак Знак Знак;Заголовок 2 Знак Знак Знак Знак Знак Знак Знак Знак, По левому краю, Отступ: Слева: 0 см, Первая строка: 0,5 см, интервал Перед: 6 пт, После: 6 пт, Междустр.интервал: точно 10 пт
Отформатировано: украинский
Отформатировано: Шрифт: 10 пт, полужирный, не курсив
Отформатировано: Шрифт: 10 пт, не курсив
Отформатировано: Шрифт: 10 пт, не курсив
Отформатировано: Шрифт: 10 пт, не курсив
Отформатировано: Шрифт: 10 пт, не курсив
Отформатировано: Шрифт: 10 пт, не курсив
Отформатировано: По центру, Отступ: Слева: 0 см, Междустр.интервал: точно 10 пт
Отформатировано: По центру, Отступ: Слева: 0 см, Междустр.интервал: точно 10 пт
Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

значення занепадає. У XIX ст. йому притаманне нове значення "пасхального хліба" [6 III: 99; 2 II: 604]. Сучасна українська мова послуговується двома значеннями лексеми пасха: "солодкий здобний високий білий хліб, що за православним звичаєм випікається до Великодня"; "Великдень" [9 VI: 86. У релігійній термінології розрізняють також графічні варіанти – *паска* і *Пасха* на рівні семантики: але номен пасха, на відміну від загальновживаної лексеми паска, є моносемійним утворенням "солодкий здобний білий хліб, який освячують у свято Воскресіння Христового", як і номен *Пасха* "Воскресіння Господнє" [4: 93], на основі якого утворилися релігійні терміни: *пасхалія, пасхальна утреня, пасхальне вітання, пасхальне коло церковних свят, пасхальний круг, пасхальний привіт, пасхальний час, пасхальні часи.*

Праслов'янська з походження номінація *піст*; праслов'янське postъ "піст", запозичення з давньоверхньонімецької мови; давньоверхньонімецьке fasto "піст" [1VII: 416]. Відоме в давньоукраїнській мові з XI ст. зі значеннями "утримання, обмеження", "утримання від їжі", "час посту" [8 II: 1270], що дає змогу припустити про первісне значення цієї лексеми не як релігійного терміна, а як загальновживаного слова. Процес термінологізації відбувався уже на давньоукраїнському мовному ґрунті. Словотвірний варіант лексеми піст – пощення (пощениє) згадується уже в XI – XII ст. розширюється семантика цього слова, позначаючи "подвижництво" [8 II: 1337]. З XII ст. похідні утворення пістник [постъникъ] вживалися у значенні "утримувач", "монах", лексема пістниця [постъница] мала значення "монахиня", "скит, пустеля" [8 II: 1272]. У XIV ст. зберігаються семи "обмеження їжі, встановлене церквою" і "календарна дата" [1 II: 208]. Такі ж значення властиві цій лексемі як релігійному терміну. У церковно-обрядовій термінології функціонують ще терміни *пісник, пісниця* зі значенням "осіб, які дотримуються посту", ці слова відсутні в літературній мові. У XIX ст. календарну дату – день тижня – п'ятницю, називали пістницею [2 II: 655]. Семема *піст* – ~~є~~ компонент~~ом~~ складених термінів: *піст Апостольський, піст багатоденний, піст Богородичний, піст Різдвяний, піст суворий* ~~та ін.~~ [4: 97].

Зі старослов'янської мови прийшла до нас назва *празник*; старослов'янське праздьникъ "свято" є похідним від прикметника праздьнъ "порожній", буквально "порожній (тобто вільний від роботи) день" [1 IV: 554]. У давньоукраїнській мові в XI ст. мало значення: "торжество, святкування", "християнське свято", "обряд"; з кінця XIII ст. – "веселощі"; у XV ст. – "зображення на іконі священної події" [8 II: 1364-1365]. У сучасній українській мові зберігаються дві первісні семи "святкування", "релігійне свято", остання з позначкою застаріле. У південно-західних діалектах актуальною для конституента празник є сема "храмове свято". У релігійній термінології вживається у значенні "церковне свято, присвячене священній особі чи події, на честь якої освячено храм чи додатковий престол", іншими назвами якого є "місцеве церковне свято", "престольне церковне свято", "храм"; а також позначає "день церковного року, богослужіння якого присвячене спогадові про якусь священну особу чи подію та їх прославленню" [4: 117]. Цей лексико-семантичний варіант лексеми празник витісняється іншими релігійними термінами – *свято церковне; свято*.

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Праслов'янский грунт послужив творенню форми *п'ятдесятниця*, яка є похідним утворенням з експліцитною внутрішньою формою. У давньоукраїнській мові XII ст. вживалося у значенні "П'ятдесятиденний період часу від святої Пасхи до святої Трійці", з XV ст. набуло значення "день зійдення Святого Духа, Свята Трійця", названі значення властиві лексемі п'ятдесятниця як релігійному терміну. У XII-XIV ст. ці значення передавалися лексемою п'ятикостіє (патикостиє), яка вийшла з ужитку, очевидно, уже в XV столітті, її витіснила аналізована нами лексема. Друге значення в церковно-обрядовій термінології виражається й іншими назвами – *Заслання Святого Духа на Апостолів; Трійця* (розмовне), *Зелені свята* [4: 111].

З дієсловом *родити* слов'янського походження пов'язують назву *Різдво*, запозичену з церковнослов'янської мови, а можливо, споконвічно споріднену [12 III: 492-493]. У давньоукраїнській мові номену *Різдво* властиві такі семи: "народження", "святкування дня народження", "церковне свято Різдва Христового", "роди", "літочислення" [8 III: 145-146]. З XIV ст. звужується значення цієї лексеми, актуалізується значення "церковне свято Різдва Христового", витісняючи значення "народження", "початок християнського літочислення" [СССУМ II, 296], лексикографічні джерела XIX-XX ст. ~~оліття~~ фіксують лише значення "церковне свято Різдва Христового" [2 II: 806; 6 IV: 22; 9 VIII: 563], таке ж значення властиве йому в релігійному дискурсі, інші назви – *Різдво на площі Господа і Спаса нашого, Різдво Христове, Різдвяні свята* (останню назву не фіксує словник церковно-обрядової термінології). У церковно-обрядовій термінології є компонентом складених термінів: *Різдво Пресвятої Богородиці* (інша назва – *Друга Пречиста*); *Різдво Івана Хрестителя* (*Різдво Івана Предтечі*); ~~різдвяний круг; різдвяний цикл церковних свят.~~

Як грецьке запозичення розглядається слово *седмиця*; калька грецького- чи латинського septimana "сім, семірка; тиждень" [12 III: 580]. У давньоукраїнській мові XI ст. вживалося зі значенням "число сім", "сім днів, тиждень" [8 III: 321]. В українській мові наступних століть позначало "тиждень" у сучасній українській мові характеризується таким же значенням з позначкою застаріле. Як релігійний термін має значення "семиденний цикл, який починається вечірнею суботи й завершується дев'ятим часом наступної суботи". Частіше вживається інша назва – *тиждень церковний* [4: 130].

Композит *середохрестя* слов'янського походження з експліцитною внутрішньою формою (праслов'янське *serola "середина" [12 III: 607]. В давньоукраїнській мові XVII ст. виражало "середину великого посту" [8 III, 338], хоча як компонент терміну середохресний тиждень "четвертий тиждень великого посту" відоме з XII ст. З кінця XV ст. на позначення назви середини великого посту, а також назви календарної дати вживалася лексема середопістя [10 II: 339], яку фіксують лексикографічні джерела XIX-XX ст., як і лексему середохрестя, яка набуває значення "місце, де розходяться дороги" [6 IV: 115; 9 IX: 137], "два бруски, дві планки і таке ін., з'єднані навхрест" [9 IX: 137]. Як релігійні терміни використовуються і лексема *середохрестя*, і лексема *середпістя* з тотожними значеннями.

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

В одному з лексико-семантичних варіантів знакове утворення *збірник* ~~(збірний)~~ репрезентує зазначену мікрогрупу, увійшовши в український мовний простір зі старослов'янської мови (утворене від іменника *збір*); старослов'янське съборъ "зібрання" [12 III: 568]. У давньоукраїнській мові XI-XII ст. мала значення "книги, яка складається зі статей різного змісту", "вказівника євангельських читань (синаксаря)", "пам'ятника" [8 III: 649]. Протягом наступних століть семантичний обсяг цієї семеми звужується, дві останні семи логосного типу занепадають, натомість первинне значення послужило базою для утворення інших лексико-семантичних варіантів: "зведені докупи і розміщені в певному порядку які-небудь положення, правила, закони і таке ін.", "резервуар, у якому збирається яка-небудь рідина або газ" [9 III: 444]. Семи релігійного характеру у цій основі збереглися до кінця XIX ст. як компоненти християнських складених термінів: *збірний тиждень* - "перший тиждень великого посту" [6 II: 124], *збірна суб*ота - "субота першого тижня великого посту" [13 I: 284]. У XII ст. функціонувало похідне утворення збірниця зі значенням "церква" [8 III: 649], яке однак не збереглося в системі християнського логосу. Інша похідна семема *зборище* в XI-XII ст. характеризувалася такими семами "зібрання", "молитвенне зібрання", "синагога", "суд" [8 III: 645-646]. На основі семи "зібрання" розвинулися інші значення цієї лексеми ~~в українській мові~~, однак поза межами лексико-семантичного поля сакральності.

Шляхом калькування з грецької мови виникла назва *Трійця*: грецьке trias. З XI ст., крім первинного значення числа, позначало "єдиного Бога в трьох іпостасях" [8 III: 1001]. З XIV ст. сема "число" занепадає, натомість на основі семи "Бог" виникає нове значення "церква на честь Трійці" [9 II: 446], згодом актуалізується первісна сема, послуживши утворенню лексико-семантичного варіанта зі значенням "свічник" (присвічник) [6 IV: 284; 2 II: 984]. У церковно-обрядовій термінології лексема *трійця* має значення "свічник з трьома свічками, яким у свято Богоявлення Господнього під час великого освячення води правлячий священнослужитель благословляє вірних та воду". Лексемі Трійця властиве значення "дванадцяте Господнє рухоме свято, яке звеличує подію сходження Святого Духа на апостолів". Інші назви - *п'ятдесятниця*; *Зелені свята, Зішестя Святого Духа на Апостолів* і *Заслання Святого Духа на Апостолів* [4: 57].

Номен *час* праслов'янського походження; праслов'янське časь (*kẽs-), яке споріднене з древньопруським kīsman "час, хвилина" [12 IV: 318], запозичений через старослов'янське посередництво. У давньоукраїнській мові в XI ст. вживалося у значеннях: "час", "церковна служба", "пристрій для вимірювання часу по годинах" [8 III: 1479]. З XIV ст. на основі первісної семи відбувається розширення семантичного обсягу цієї семеми, з якої виділяються лексико-семантичні варіанти на позначення "епохи", "пори", "міри тривалості", "визначеного проміжку", "послідовної зміни днів, року і таке ін." [10 II: 531-532], однак значення "богослужіння" відсутнє в цьому лексикографічному джерелі, так і в інших лексикографічних джерелах української мови, правда малорусько-німецький словник подає цю лексему у складі словосполучення *в Божий час* у значенні "спілкування з Богом" [2 II: 1060]. Лексема *час* у системі християнського логосу як самостійна одиниця не збереглася, виступаючи

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

лише компонентом складних релігійних термінів: *час великодній, час шостий, час третій* та ін. У pluralia tautum (часи) ~~ця лексема~~ функціонує як християнський термін зі значенням "короткі богослужіння добового кола, які відправляють не самостійно, а в сполученні з вечірнею, утренею та Літургією". Інша назва – *години*; так і в складі термінів-словосполучень: часи великодні, часи повсякденні, часи царські та ін. [4: 146].

У давньоукраїнській мові виділялися у слові *чистий* —такі семи: "небрудний", "рідкий", "відкритий", "вільний", "ясний", "очищений", "неосквернений", "непорочний", "правильно віруючий", "праведний", "святий", "досконалий", "священний" [8 III: 1532-1534]. Для XIV-XV ст. характерні значення "незабруднений", "чесно здобутий", "щирий", "непорочний", "достойний" [10 II: 544], для пізніших століть - "незабруднений", "незаросліий", "гладкий" [6 IV: 464]. У сучасній українській мові представлені 13 лексико-семантичних варіантів цієї лексеми, і лише два із лексико-семантичних варіантів зберегли —сему сакральності - "який відзначається високими моральними якостями", "позбавлений гріха" [9 XI: 331-333]. З одного боку, відбулось ніби розширення семантичного обсягу змісту щодо фізичних властивостей, з іншого – звуження семантичного обсягу на позначення духовних якостей людини. Лексема *чистий* є компонентом складеного термін~~а~~у *чистий четвер* "четвер Страсного тижня, богослужіння якого присвячене згадуванню омовіння Ісусом Христом ніг учням, Таємної Вечері, молитви Ісуса Христа в Гетсиманському саді й зради його Юдою" [4: 147]. Інші назви – *четвер Великий, Страсний четвер*.

Номен *радониця* (радуниця) похідне утворення, яке виникло на староукраїнському ґрунті, пов'язане, очевидно, з коренем *род* (*родина, родич*) чи *рад* (*радити* "турбуватися") [12 III: 431]. В українській мові XIV ст. означало "день пам'яті померлих" [8 III: 14]~~; у подальших століттях в лексиці української мови відсутнє~~.– У християнстві має значення "другий тиждень післясвяття Пасхи, протягом якого у церквах та на цвинтарях здійснюють заупокійні богослужіння, поминаючи померлих членів Христової Церкви" (інші назви – *Тиждень Фомин* (*Томин*), *проводи*); "вівторок Томиного тижня – поминальний день" (інша назва – проводи) [4: 112; 130].

Знакове утворення *середопістя* в українській мові наявне з кінця XV ст. зі значеннями: "назви середини Великого Посту" [10 II: 339]; фіксується в пізніших лексикографічних джерелах [2 II: 861; 6 IV: 115; 9 IX: 137]. Таке ж значення властиве і релігійному терміну *середпістя* [4: 119]. На позначення цього ж поняття з кінця XVII ст. вживається лексема *середохрестя*, яка в лексисі —української мови виступає в лексико-семантичних варіантах, позначаючи також "місце, де розходяться дороги" [6 IV: 115; 9 IX: 137]; "два бруски, дві планки і таке ін., з'єднані навхрест" [9 IX: 137].

З грецької мови запозичена номінація *Антипасха*; грецьке antipascha: anti "проти", pascha. В українській мові XII ст. мала значення "першої неділі після Пасхи" [8 I: 24]. Зазначена лексема ~~присутня і в наступних століттях [7 I: 111],~~ після XVII ст. зникає з лексису– української мови, закріплюючись лише в християнській літургіці.

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Через старослов'янське посередництво шляхом семантичного калькування з грецької мови запозичений номен *Великдень*. В українській мові функціонує з XI ст. зі значеннями: "Воскресіння Христове", "суворий піст за три дні до Великодня", "Єврейська пасха" [8 I: 236; 1 I: 346]; з XIV ст. позначає лише назву церковного свята; календарну дату [10 I: 162; 7 III: 211; 6 I: 131; 2 I: 60; 11 I: 91; 9 I: 318]. Похідне утворення великодниця реалізує значення "триденний суворий піст перед Великоднем", яке в діахронічній осі виражалося в одному з лексико-семантичних варіантів лексеми Великдень. Похідний атрибут великодній (а, є, і) виступає лексичним конкретизатором значної частини складених термінів церковно-обрядової термінології: *великоднє вітання, Великодній понеділок, великодній цикл церковних свят, великодня утреня, великодній тиждень* та ін. [4: 32-33].

Номен *коляда* латинського походження: Calendae «перший день місяця, день сплати боргів». У слов'янській міфології – втілення новорічного циклу і міфологічна істота. Згадувалася у величальних різдвяних піснях - колядках що виконувалися молоддю, що ходила по дворах, і магічні закляття, що містили побажання благополуччя будинку і родині, вимоги подарунків (від господарів), що пророкували руйнування скупим. Іноді самі подарунки - обрядове печиво, коровай і т.п. називалися *колядою*. Колядування могло супроводжуватися убиранням у коня, козу, корову, ведмедя й інших тварин, що втілювали родючість. Християнство зберегло обряд колядування, пристосувавши його до своїх канонів. Українська мова активно використовує корінь коляд- : *коляда, колядка, колядковий, колядник, колядниця, колядування, колядувати*. Деякі лексико-семантичні варіанти слів виходять за межі лексико-семантичного поля сакральності (колядувати «ходити з якою-небудь справою від одного до другого»).

Категорія священного часу в лінгвістичній картині світу характеризується лінійною циклічністю, що корелює з іншими сегментами мовної картини світу (релігійною, фольклорною). Спостерігається входження знаків темпорального змісту в різноманітні парадигматичні, синтагматичні, епідигматичні відношення, що є виявом універсальності понять на позначення лінійного циклічного часу, при цьому значна кількість номенів-репрезентантів окресленого семантичного поля має праслов'янську основу, а отже, характерна й для дохристиянської епохи. Своєрідний синтез поганських та християнських темпоральних реалій – одна з домінантних ознак розглядуваного субстереотипу.

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив, Цвет шрифта: Авто

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Отформатировано: Шрифт: 10 пт, курсив

Література

1. Етимологічний словник української мови: В 7-ми т. - К., 1982 -2003. – Т. 1 – 4.
2. Желехівський Є., С. Недільський. Малорусько-німецький словник: В 2-х т. – Львів, 1880.
3. Пуряєва Наталія. Словник церковно-обрядової термінології. – Львів, 2001.
4. Пуряєва Н.В. Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 2001. – 20 с.
5. Словарь української мови / Упорядник з дод. влас. матеріалу Б.Д. Грінченко. - К., 1907 – 1909. – Т.1 – 4.
6. Словник української мови XVI - першої половини XVII століть // Випуски 1 – 11. – Львів, 1994 – 2004.

Формат: Список

~~8.~~7. Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка: В 3-х т. – М., 1958.
~~9.~~8. Словник української мови: В 11-ти т. - К., 1970 – 1980.
~~10.~~9.Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.: В 2-х т. – К., 1977 – 1978.
~~11.~~10. Тимченко Є.. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV-XVIII століть: Книга 1, 2. – Київ, Нью-Йорк, 2002.
~~12.~~11. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. – М., 1964 – 1973.
~~13.~~12. Яворницький Д.І. Словник української мови. Т.1. – Катеринослав, 1920.

ПРОЦЕСИ НОРМАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА БІЛОРУСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ В 20 – 30-Х РР. XX СТ.: ПУРИСТИЧНИЙ ДОСВІД

© Олександр Скопненко, 2007
к. філол. н., Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні
НАН України (Київ)
УДК 81'354+81'26+811.161.3

У статті розглянуто деякі підходи українських і білоруських пуристів до вироблення літературної мови у 20 – 30-х рр. XX ст. На прикладі лексикографічного матеріалу простежено долю здобутків двох пуристичних шкіл у літературних мовах після реформ 1933 р.

Українська й білоруська літературні мови у 20 – на початку 30-х рр. XX ст. у складних соціально-політичних умовах пройшли пуристичний період розвитку. Природа й характер цього мовно-культурного та світоглядно-методологічного явища викликають щораз більше зацікавлення як у білоруських, так і в українських мовознавців, оскільки стало очевидним, що спадщина лінгвістів-пуристів, відкинута в 30-х рр., здатна помітно впливати на нормалізаційні процеси в сучасних літературних мовах. Антипуристичні мовні реформи 1933 р. не змогли повністю затерти сліди українського й білоруського пуризму[1], хоч він і не приніс таких вагомих результатів, як, скажімо, у чеській або литовській мовах. Попри незначні на перший погляд здобутки „білоруський пуризм загалом треба вважати успішним. По-перше, він досить ефективно діяв у вирішальний період формування білоруської літературної мови, який, властиво, і створив „образ" білоруської мови, – у 1920-і роки. По-друге, пуристична традиція загалом досить міцно вкоренилася у свідомості білоруських лінгвістів" [5: 247]. Ю. Шевельов у межах українського пуризму виокремлював дві школи: крайню пуристичну (етнографічну, або київську) та поміркована пуристичну (синтетичну, або харківську). Речниками етнографічної школи були А. Кримський, Є. Тимченко, О. Курило у своїх ранніх працях, М. Гладкий, С. Смеречинський, В. Сімович та І. Огієнко. Поміркування пуристичні погляди поділяли

[1] Мотивація, засадничі принципи обох шкіл, боротьба між прихильниками та опонентами – теми подальших розвідок.